

گوته و اسلام و ایران

شهرام تقی‌زاده انصاری

۱۷۸۸ با دختری به نام کریستیانه و ولیوس ازدواج کرد.

در سال ۱۷۹۴ نقطه‌ی عطف دیگری در زندگی گوته پیدا شد و آن روشنائی او با شیلر شاعر آلمانی بود و دوستی و همکاری آن‌ها تا سال‌های آخر عمر پابرجا ماند.

گوته، بزرگ‌ترین غزل‌سرای آلمان یکی از بزرگ‌ترین ادبا و تاثیرگذاران در ادبیات و فرهنگ جهان، بالاخره پس از مدتی بیماری در روز ۲۶ ماه مارس ۱۸۳۲ دار فانی را به‌درود گفت و در کنار مزار شیلر و کارل آگوست به خاک سپرده شد.

۲- آثار مهم گوته

گوتس فون برلشینگن Von Berlichingen
Gotz تراژدی گتس فون برلشینگن یکی از آثار مهم گوته است. موضوع این اثر، رویدادی اجتماعی است و در آن از مبارزه و آزاداندیشی صحبت می‌شود. در حقیقت می‌توان گفت این تراژدی نبرد نیکی و بدی است.

اورفاست Ur Faust مهم‌ترین و بزرگ‌ترین اثر گوته، اورفاست است که در دوره‌ی «طوفان و بوران» آغاز شد. قهرمان داستان سر به طغیان برمی‌دارد، آن هم نه طغیانی صرفاً اجتماعی، بلکه طغیانی متافیزیکی و زن قهرمان داستان، مثل آدمی رها شده تصویر می‌شود که این رهاشدگی نه تنها غیرعادلانه، بلکه فجیع و غم‌انگیز است.

غم‌های ورتنر جوان - این رمان به صورت نامه‌هایی بی‌درپی است که ورتنر به معشوقه‌اش می‌نویسد و سرانجام نیز به مرگ و خودکشی قهرمان داستان می‌انجامد. ورتنر دو مشخصه دارد، یکی آن‌که مثل فاوست در طلب آرزوهای فرانسائی است و دیگر آن‌که برخلاف فاوست که در آرزوی خشنودساختن دیگران است به نتیجه می‌اندیشد و می‌گوید: من به خویش برمی‌گردم و در خود دنیایی دیگر را می‌یابم. برای ورتنر دنیای بیرونی و ظاهری در پایان دنیای درونی خوش است.

۳- گوته و دیوان شرقی - غربی

گوته در سرودن اشعار پیرو هردر بود. هردر در ایجاد پیوندی آفرینشگرانه میان سرودهای عامیانه و شعر غنایی پیراسته، سهمی فراوان دارند. گوته به سبک قصیده‌های قدیمی آلمان شعر می‌سرود و در سبک آزاد نیز نوآوری می‌کرد تا به اشعارش جان بخشد.

را نوشت و سال بعد برای اتمام تحصیل در رشته‌ی حقوق به استراسبورگ رفت و ضمن تحصیل، در کلاس‌های طب عمومی و جراحی نیز شرکت می‌کرد. در همین سال او عاشق فریدریگه بریون Friedrike Brion شد و علاوه بر آن با نویسنده و زبان‌شناس و شرق‌شناس معروف آلمان هردر Herder آشنا شد که اثر مهمی در افکار او باقی گذاشت. او مطالعه‌ی تاریخ، علوم طبیعی، ریاضیات و الهیات را نیز فراموش نکرد و به خصوص به مطالعه‌ی کتاب مقدس پرداخت.

اولین دوره‌ی زندگی گوته هم‌زمان با عصر روشنگری بود و او سعی کرد آثار بزرگانی مثل سینگ و گوتشید را که از پیشکسوتان دوره‌ی روشنگری بودند، بخواند. ترانه‌های ماه مه یکی از اشعار او در این دوره است که در آن، انسان و طبیعت به یک‌دیگر مرتبط می‌شوند و احساس عاشقانه جزئی از طبیعت می‌شود. گوته در این دوره توانست دینداری و عرفان آلمانی را که با افکار نوافلاطونی عجین بود، تجربه کند و از آن در جهان‌بینی خود بهره برد. گوته در سال ۱۷۷۱ با ی.م.ر. لنتس Lenz شاعر و نمایشنامه‌نویس آشنا شد. در همین سال طرح اولیه‌ی دو شاهکار خود یعنی گوتس فون برلشینگن و فاوست را ریخت. سپس با کمک پدرش به وکالت در دادگستری مشغول شد، اما به مطالعه‌ی شعر و ادب ادامه داد. کارل آگوست امیر وایمار او را به وایمار دعوت کرد و سال بعد او را به عضویت در هیات وزرا منصوب نمود. گوته از این به بعد علاوه بر سرودن اشعار و نوشتن کتاب به مطالعات علمی نیز پرداخت و رساله‌هایی درباره‌ی آن‌ها نوشت. در سال

۱- زندگی‌نامه‌ی گوته

یوهان ولفگانگ فون گوته Johann Wolfgang von Goethe در روز ۲۸ ماه اوت سال ۱۷۴۹ در شهر فرانکفورت در آلمان به دنیا آمد. او آداب معاشرت و نظم و ترتیب در زندگانی را از پدرش یوهان گاسپار گوته از اهالی شهر فرانکفورت که به وکالت دعای مشغول بود، آموخت و در خانه‌ی پدری، تحصیلات مقدماتی را با معلمین خصوصی گذراند. او ابتدا زبان‌های لاتین، یونانی، انگلیسی، فرانسه، ایتالیایی و عبری را فراگرفت. به نقاشی و موسیقی نیز علاقه داشت و آن‌ها را یاد گرفت. او طرز تفکر عالی و نبوغ نویسندگی را از مادرش الیزابت تکستور Textor به ارث برد. یک سال پس از تولد یوهان، خواهرش کورنلیا Cornelia به دنیا آمد.

مادر آن‌ها به‌خاطر از دست دادن چهار فرزند کوچک خود در زمان نوزادی، دل به این دو فرزند بست و تمام زندگی خود را وقف آن دو کرد.

گوته پس از تحصیلات مقدماتی در سال ۱۷۶۵ به میل و درخواست پدرش مشغول تحصیل در رشته‌ی حقوق در دانشگاه لایپزیک شد. ولی به‌علت بیماری و تضاد درونی ترک تحصیل کرد و به خانه‌ی پدری برگشت و پس از درمان روح و جسمش و آشنایی با سوزانه فون سلمتن برگ Susane von Klettenberg و دل‌باختن به او، نگارش نمایشنامه‌ی کمدی شرکای جرم را آغاز کرد و اولین مجموعه‌ی اشعارش را منتشر ساخت. در این مدت نیز به مطالعه‌ی علم کیمیا، نجوم و علوم غریبه پرداخت. او در سال ۱۷۶۹، ترانه‌های جدید

گلایه به مناسبت هفتاد سالگی پرویز خانفی - شیراز

ای بر فراز قلعه‌ی هفتاد آمده
آهسته، لیک تندتر از باد آمده
از پله‌پله زمزمه‌ی خواب کودکی
پژواک را شکسته‌ی فریاد آمده
میثاق را قیامت موعود وعده بود
از صبح عهد تا شب میعاد آمده
فرجام راه واحه‌ی آسودگی کجاست؟
دژخیم و تازیان‌هی بیداد آمده
طاقت گرفته وام شکیب از توان تو
این‌گونه گر عصاره‌ی فولاد آمده
جز آن‌چه را نداد، زمانه چه داده است
بر چهر داد سیلی بیداد آمده
شکر خدا بهشت خدا را بهشت دل
با پای خود به روضه‌ی شداد آمده
جای تو نیست دخترم آغوش من مجوی
پیری که نکبتی‌ست خداداد آمده
جان جاودانه بندی جادوی مهر تست
گر از قفس پریده گر آزاد آمده
جز یاد تو - امانت دل - توشه‌ی نماند
خانه چنان تهی‌ست که شیاد آمده!
این روزگار روی به مشاطه کرده نیک
اهریمنی‌ست هم‌ره و هم‌زاد آمده
نیرنگ‌های خفته در آشوب رنگ‌ها
پرداخته است چهره و چون داد آمده
اغوای خلق کرده یکی مردمی فریب
بر کرسی خطابه و ارشاد آمده
این طرفه‌تر دریغ که بغضم گلو گرفت
برگی نخوانده زمهره‌ی استاد آمده
او را نگر که خاطره کرده است رخت تن
بالا که سست شد، یله افتاد آمده
لبخند زیرکانه‌ی او بر لب دروغ
حالا که من به‌جای من استاد آمده
فتان، بلند، راست، دل‌انگیز، ناز ناز
اینک که داده آن همه بر باد آمده
آن مست عشق، چاه‌سرا، مرد دیر و دور...
اکنون که سوخت خانه ز بنیاد آمده
بس این گلایه، مرد مه و سال، روزگار
گه شادمانه با دل ناشاد آمده
بگذار و زان شکاری سرگشته بازگویی
کارآم و رام، دام تو صیاد آمده
آن‌گونه مست عشق که معشوقه خود سرود:
بخت ات بلند باد که داماد آمده
یک لحظه خنده بود و درازا به گریه رفت
این روز و شب که حاصل اصداد آمده
شیرین عشق! «خسرو» پیری رسیده است
دیگر مگو چه بر سر فرهاد آمده
در را ببند دخترم این خانه سرد شد
آذر مه است سر زده خرداد آمده
بس باد زادروز تو شد تکیه‌گاه عمر:
ای بر فراز قلعه‌ی هفتاد آمده

گوته در هنگام کهن‌سالی و آن موقع که دارای تجربیات مختلف بوده است (۱۸۱۴) به ترجمه‌ی او **دیوان حافظ** توسط هامرفون یورگشتال (۱۸۱۲) دست می‌یابد که همین امر باعث دگرگونی در زندگی او می‌شود. تاثیر این اثر در گوته باعث می‌شود که او با آفرینش اثری با حافظ شیرین‌سخن، هم‌دلی و هم‌زبانی کند. دیوان شرقی، غربی گوته شامل ۱۲ بخش است: مغنی‌نامه، حافظ‌نامه، عشق‌نامه، تفکر‌نامه، رنج‌نامه، حکمت‌نامه، تیمور‌نامه، زلیخا‌نامه، ساقی‌نامه، مثل‌نامه، فارسی‌نامه و خلدنامه.

گوته دیوان را با شعر «هجرت» شروع می‌کند تا به این وسیله از فضای اندوه‌بار روزگارش به شرق پناه برد. دیوان شرقی غربی پر از نمادها و اشعاری شورانگیز است که از زبان یک شاعر غربی درباره‌ی اندیشه‌های شرقی تراوش می‌کند. در واقع این دیوان محصول سفر روحانی گوته به مشرق‌زمین است. دو سفر زندگانی گوته را دگرگون کرده است، یکی سفرش به ایتالیا و دیگری سفر روحانی او به دیار حافظ. گوته در این اثر خود، اشعاری نیز درباره‌ی اسلام و قرآن و اندیشه‌های اسلامی می‌سراید. بخش اول دیوان شامل اشعار گوته است و بخش دوم شامل مطالبی جالب درباره‌ی ادبیات ایران و مشرق‌زمین است.

گوته و اسلام

تراژدی محمد - مطالعه‌ی گوته درباره‌ی قرآن برمی‌گردد به سال‌های ۱۷۷۱ و ۱۷۷۲ یعنی سال‌هایی که گوته نسبت به بعضی از موضوعات مسیحیت تردید داشته است. لذا تعالیم پیامبر اسلام توانست از نظر او، جایگزین مناسبی برای بعضی از مطالب دگم دین مسیحیت باشد. این مسایلی باعث شد که گوته طرح یک تراژدی را در ذهن خود پیروارند که قهرمان آن پیامبر اسلام (ص) باشد.

در میان اشعار باقیمانده‌ی او از تراژدی، نغمه‌ی محمد Mohammedgesang بسیار زیبا و جالب است، چون گوته در این ابیات، جلوه‌هایی از دین اسلام و شخصیت حضرت محمد (ص) را که از آن‌ها متأثر بوده، به زیباترین شیوه و در قالب تصاویری زیبا تبیین کرده است. (۱۷۷۳) لازم به ذکر است که ولتر در سال ۱۶۸۳ در نمایشنامه‌ی با عنوان «محمد یا متعصب» پیامبر اسلام، شخصیت اصلی نمایشنامه قرار داده بود و او را شخصی متعصب قلمداد کرده بود. گوته در تقابل با درام ولتر، نمایشنامه‌ی خود را تصنیف کرد، چون عقیده داشت، پیامبر اسلام پیام‌آوری راستین از سوی خداست که رسالتش راهنمایی بشریت به سوی خداوند بوده است. گوته بخش دوم **دیوان شرقی غربی** خود می‌نویسد: «به‌نظر می‌رسد که هدف اصلی قرآن این بوده است که پیروان سه‌گانه یعنی یهودیان و مسیحیان و بت‌پرستان مکه به سوی یک معنا گرد هم آورد و آن‌ها را به سوی خداوند قادر متعال دعوت کند. گوته بیش از ۷۰ جلد کتاب و ۸۰ رساله نوشته است که اهم آن‌ها عبارتند از: کارناوال رومی، از اهالی ویلا بلا، ماهیگیر، مرزهای بشریت، مرتبه‌ها رومی، همشهری ژنرال، هرمان و دوروته، شعر و حقیقت، نظریه‌ی رنگ‌ها، سال‌های ویلهلم، فیلیپ باکرت، کمدی شرط‌بندی، علوم طبیعی، لرد بایرون، اگمنت، ایفی ژنی و تاسود Tusso. ■

منابع

۱- دیوان شرقی - غربی، گوته، ترجمه‌ی کورش صنوی، هرمس، ۱۳۸۰

۲- نغمه‌ی محمد، محمد اخگری، پژوهشگاه فرهنگ و معارف، ۱۳۸۴

3- Islam und Goethe, Katarina Mommsen, 2002, Herder